

Jihoafrická rezervace Ithala

Ithala Game Reserve je nepříliš známé a poměrně málo navštěvované chráněné území v severní části provincie KwaZulu–Natal v Jihoafrické republice, necelých 20 km od hranic se Svazijskem. Stojí stranou turismu, a tak je ideálním místem pro skutečné zájemce o pozorování a fotografování divokých zvířat a ptáků. Toto chráněné území o rozloze 30 000 ha bylo vyhlášeno v r. 1972. Předtím se oblast využívala především k pastvě dobytka. Kromě toho na počátku 20. stol. vzniklo v severní části dnešního území rezervace několik zlatých dolů. Lidská činnost postupně vedla mimo jiné k vyhubení 25 druhů zde žijících savců. Po založení rezervace však bylo 21 z nich postupně úspěšně reintrodukováno (znovu vysazeno), případně zcela nově vysazeno.

Přírodní poměry a vegetace

Geologicky jde o velmi členité území s nadmořskou výškou od 400 m v okolí řeky Pongolo na severu až po 1 450 m n. m. v jižní části poblíže města Louwsburg. Především jižní oblast rezervace zaujme návštěvníka mohutnými skalními stěnami a dalšími geologickými útvary (obr. 1). Zdejší podloží tvoří hlavně pískovce, ale uplatňují se také intruzivní magmatické horniny jako např. dolerit. Oblast odvodňují potoky a jediná řeka, a to Pongolo, která vytváří její severní hranici.

Díky členitosti reliéfu, různým matečným horninám a půdním typům zde můžeme nalézt řadu různých biotopů, které se mnohdy mozaikovitě střídají. Velkou část území porůstají suché křovinaté lesy, v nichž se uplatňují např. stromovité pryšce (*Euphorbia* spp.), smokvoně (*Ficus* spp.) a další. Ty přecházejí v řídkší savanové lesy typické především výskytem akácií (*Acacia* spp.) a v různá suchá travní společenstva. Dominantou většiny travních porostů je vousatice chlupatá (*Hyparrhenia hirta*). Tuto trávu tradičně používá domorodé

obyvatelstvo jako stavební materiál a střešní krytinu. Mnohá travní společenstva však vznikla sekundárně v důsledku těžby dřeva a vypalování před vyhlášením chráněné oblasti. Zcela odlišným biotopem jsou vlnké a velmi husté porůční (galeriové) lesy doprovázející především řeku Pongolo, ale i některé její přítoky. Za zmínku stojí i četné mokřady s převládající vysokou travinnou vegetací, které se nacházejí roztrošeně na úpatí dlouhých svahů a skalních stěn. Na chráněných příhodných místech vyšších hřebců můžeme nalézt zdejší zcela specifické zakrslé horské lesy.

Opeřenci v rezervaci

Z chráněného území Ithaly je známo přes 300 druhů ptáků. Významný je především výskyt celé řady dravců. Rozsáhlé strmé skalní stěny umožňují hnízdění několika párů orla damaniho neboli Verreauxova (*Aquila verreauxii*), jehož české jméno vypovídá o zálibě těchto ptáků v lovu damanů, kteří tvoří 50–90 % jejich potravy. V Ithale se můžeme setkat i s nejsilnějšími

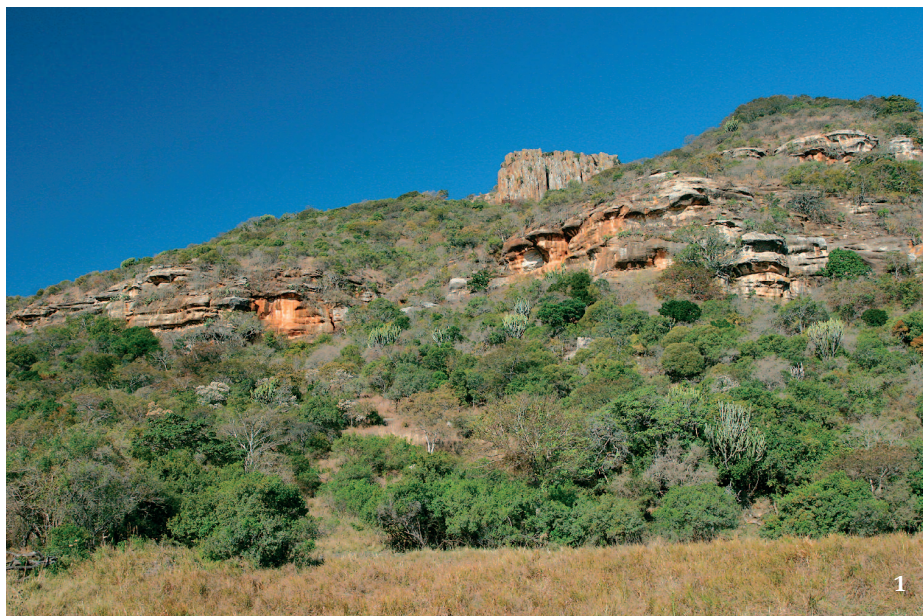
africkými orly, jako jsou orel korunkatý (*Stephanoaetus coronatus*) a o. bojovný (*Polemaetus bellicosus*). Orla korunkatého je možné spatřit zejména, když krouží nad hustými lesy okolo řeky Pongolo. Jeho nejoblíbenější kořistí jsou kočkodani, kteří ohlašují jeho přítomnost charakteristickým výstražným voláním. Z dalších velkých dravců zde můžete vidět orla savanového (*A. spilogaster*), v jehož jídelníčku převládají hrabaví ptáci, či pestře zbarveného orlíka kejkliře (*Terathopius ecaudatus*) – typického potravního oportunistu, jenž nepohrdne ani mršinami. Pro své mrchožroutství byl v dobách britsko-zuluských válek znám pod názvem indlamadoda (= požirač bojovníků). Zhruba v polovině října přilétají do Ithaly ze svých evropských hnízdišť pravidelně zimovat orli křiklaví (*A. pomarina*). Snad nejhojnějším místním dravcem je káně šakalí (*Buteo rufofuscus*), nechybí ani nejběžnější dravec Jihoafrické republiky – luněc šedý (*Elanus caeruleus*, obr. 5). Stejně jako ve většině jihoafrických rezervací je nejčastějším supem sup africký (*Gyps africanus*, obr. 2), podstatně vzácnější je robustní sup královský (*Torgos tracheliotus*). Ve výčtu dravých ptáků je třeba zmínit i typickým vzhledem a způsobem lovu známého hadilova písaře (*Sagittarius serpentarius*).

Skalnaté útesy jsou nejen domovem některých dravců, ale i hnízdištěm krkavců bělokrkých (*Corvus albicollis*) a endemických ibisů jihoafrických (*Geronticus calvus*), příbuzných středomořského a v přírodě již téměř vyhubeného ibise skalního (*G. eremita*). V jejich společnosti je možné pozorovat i nejběžnější zástupce rodu *Corvus* v subsaharské Africe – vrány černobílé (*C. albus*). Ty však využívají k hnízdění především stromy.

Při lovu ryb v četných vodních tocích můžeme spatřit rybařika jižního (*Ceryle rudis*), ledňáčka modropláštíkového (*Alcedo cristata*) a ledňáčka límcového (*A. semitorquata*). Břehy prohledávají kvůli různým bezobratlým kulík třípásý (*Charadrius tricollaris*, obr. 6) a konipas bystřinný (*Motacilla clara*). Galeriové lesy podél řeky Pongolo obývá mnoho druhů zasahujících jižním okrajem svého areálu pouze do severovýchodního cípu Jihoafrické republiky. Jde např. o papouška hnědohlavého (*Poicephalus cryptoxanthus*), mandelíka skořicového (*Eurystomus glaucurus*), datla vousatého (*Dendropicus namaquus*) či moudivláčka afrického (*Anthoscopus caroli*).

Typickými obyvateli zdejších travnatých biotopů je hojný pštros dvoupřstý (*Struthio camelus*), ale i drop Denhamův (*Neotis denhami*) a drop černobřichý (*Lissotis melanogaster*). Z pěvců nejen řada nenápadných hnědých ptáků (lindušky, cistovníci atp.), ale i pestře zbarvení semenožraví astrildovití ptáci (*Estrildidae*) či vdovky (*Viduidae*).

Různě zapojené křovinaté a savanové lesy porůstají většinu rezervace. Není tedy překvapením, že avifauna těchto biotopů je dosti bohatá. Snadno pozorovatelné jsou především druhy využívající vyvýšené

1 Ithala zaujme nejen svou zvířenou, ale i překrásnými geologickými útvary.

pozorovatelný k lovu hmyzu. Mezi ně patří např. ledňáček kápový (*Halcyon albiventris*, obr. 3), tuhýk stračí (*Corvinella melanoleuca*) či drongo africký (*Dicrurus adsimilis*). Nápadný je i dudek chocholatý africký (*Upupa epops africana*), který však shání svou potravu především na zemi. Tento africký poddruh i u nás žijícího dudka chocholatého je typický žlutým zbarvením ramenních letek a chybějící bílou barvou na chocholce. V Ithale žije také překrásně zbarvený vousák Levaillantův (*Trachyphonus vaillantii*), který svým černobílým zbarvením zad z dálky poněkud připomíná naše strakapoudy. Tento krásný pták z řádu šplhavců není žádnou vzácností, v Jihoafrické republice se s ním běžně setkáme i v městských parcích, zahradách atp. Typickým zástupcem africké avifauny je turako lesklohlavý (*Tauraco porphyreolophus*), jehož jasně zelenou a červenou barvu peří vytvářejí podobně jako u většiny ostatních turaků jedinečné, v zásadité vodě rozpustné pigmenty s velkým obsahem mědi. Mnohem

méně nápadný, avšak také podstatně méně plachý zástupce turaků (*Musophagidae*) z řádu kukaček je sparák šedý (*Corythaeoides concolor*). Oba tyto druhy zde mají jižní hranici svého areálu. Výhradně africkou záležitostí jsou i myšáci (*Coliiformes*). Tito nepřilíš velcí ptáci získali své české jméno podle toho, jak obratně a díky měkkému opeření téměř neslyšně šplhají v hustých keřích, kde shánějí různé plody, pupeny apod. V Ithale se nejčastěji potkáte s malými hejny myšáků jihoafrických (*Urocolius indicus*) a vzácněji též myšáků hnědokřídých (*Colius striatus*).

Z pěvců křovitých a savanových lesů můžeme ještě zmínit krásně zbarvenou žluvu škraboškovou (*Oriolus larvatus*, obr. 7), která s oblibou navštěvuje květy aloí (*Aloe* spp.). V křovinatých i travinných biotopech můžeme pozorovat bramborníčky černohlavé (*Saxicola torquatus*), poddruhu velmi podobného našemu. V jihoafrické fauně jsou početně zastoupeni pěvci z čeledi špačkovitých (*Sturnidae*). K hojným představitelům této čeledi

2 Sup africký (*Gyps africanus*) je v Ithale nejhojnějším mrchožroutem. U jediné mršiny lze výjimečně napočítat až 150 jedinců.

3 Ledňáček kápový (*Halcyon albiventris*) se živí především hmyzem, na který číhá na vyvýšených pozorovatelnách.

4 Strnad zlatoprsý (*Emberiza flaviventris*) zpívá vsedě na stromech a keřích podobně jako náš strnad obecný (*E. citrinella*).

5 Luněk šedý (*Elanus caeruleus*) – jeden z nejhojnějších dravců Jihoafrické republiky – často používá při hledání potravy třepotavého letu.

6 Kulík třípásý (*Charadrius tricollaris*) – v rezervaci relativně hojný druh – patří ke snadno poznatelným bahňákům, prozradí ho výrazně červené oční okružní a zobák.

7 Žluva škrabošková (*Oriolus larvatus*) s oblibou navštěvuje květy aloé (*Aloe* spp.), jejichž pyl pak může vytvořit dojem oranžově zbarveného opeření okolí zobáku, jako na tomto snímku.

v rezervaci patří špaček rudokřídlý (*Onychognathus morio*) nebo leskoptev savanová (*Lamprotornis nitens*). Leskoptevy jsou zajímavé nejen svým kovově modrým peřím, ale i tím, že si zvykly navštěvovat kempy, kde sbírají zbytky jídel. Mezi špačkovité patří i všeobecně známí klubáci. V Ithale kdysi hojně žil klubák červenožobý (*Buphagus erythrorhynchus*), společně s velkými zvířaty však postupně vyhynul. V r. 1994 došlo k jejich úspěšné reintrodukcii, kdy bylo z NP Kruger dovezeno a vypuštěno 97 jedinců a již v následujícím roce bylo pozorováno 14 mladých ptáků. Významnými opylovači mnoha zdejších rostlin jsou strdimilové (*Nectariniidae*), kteří tak vytvářejí jakousi ekologickou obdobu amerických kolibříků. Z mnoha zde žijících druhů můžeme uvést překrásně zbarveného strdimila západokapského (*Cinnyris afer*). I v křovinatých a lesních biotopech samozřejmě najdeme semenožravé ptáky. Za všechny můžeme uvést strnada zlatoprsého (*Emberiza flaviventris*, obr. 4), s překrásně zlatožlutě zbarvenou hruď. Tento výčet je samozřejmě jen pouhým zlomkem skutečného druhového bohatství ptáků, kteří obývají chráněné území Ithala.

Savci

Rezervace hostí více než 80 druhů savců. Díky úspěšným reintrodukcím zde dnes opět žijí i velcí býložravci jako nosorožec tuponosý (*Ceratotherium simum*), nosorožec dvourohý (*Diceros bicornis*), slon africký (*Loxodonta africana*), žirafa kapská (*Giraffa camelopardalis giraffa*, obr. na 4. str. obálky) a buvol kaferský (*Syncerus caffer*). Setkat se se slonem, žirafou či nosorožcem tuponosým je tu poměrně snadné. Podstatně vzácnější je však nosorožec dvourohý a kupodivu i buvol kaferský. Významný je výskyt celé řady menších kopytníků. Hojně můžeme pozorovat společná stáda zeber Burchellových neboli damarských (*Equus quagga burchellii*, syn. *E. burchellii antiquorum*), pakoňů žíhaných (*Connochaetes taurinus*) a především mnohé druhy antilop.

Travnatá náhorní plošina spásají nepočtená stáda antilop losích (*Taurotragus oryx*). Ty jsou přes svou mohutnost vynikajícími skokany a také jsou dosti plaché.

Druhou zdejší nejmohutnější antilopou je v rezervaci vzácná, ale obecně v Africe ještě poměrně běžná voduška velká (*Kobus ellipsiprymnus*). Žije hlavně v severní části území. K velice majestátným druhům patří bezesporu kudu velký (*Tragelaphus strepsiceros*, obr. 9). Dalšími antilopami, které zde můžete potkat, jsou impala (*Aepyceros melampus*), oribi (*Ourebia ourebi*), buvolec stepní káma (*Alcelaphus buselaphus caama*), buvolec modrý česebe (*Damaliscus lunatus lunatus*), bahnivec jižní (*Redunca arundinum*), bahnivec horský (*R. fulvorufula*), antilopa travní (*Raphicerus campestris*, obr. 8) a chocholátka schovávaná (*Sylvicapra grimmia*). Některé z nich jsou ovšem v této oblasti nepůvodní a introdukované. Velmi hojným kopytníkem je tu podobně jako v jiných chráněných územích prase savanové (*Phacochoerus africanus*). Jejich místní populace je však od zdejší červené půdy netypicky cihlově zbarvená.

Ithala je atraktivní i výskytem šelem. Nejsilnější je zde levhart (*Panthera pardus*), z malých kočkovitých šelem tu žijí karakal (*Caracal caracal*), serval (*Leptailurus serval*) a kočka jihoafrická (*Felis silvestris cafra*). Z psovitých šelem můžete zaznamenat v jižní a východní Africe široce rozšířeného šakala čabrakového (*Canis mesomelas*), který se tu díky ochraně území pohybuje i ve dne. Vzácné jsou zde například hyena čabraková (*Hyaena brunnea*), hyena skvrnitá (*Crocuta crocuta*) a hyena hřivnatá (*Proteles cristatus*), která se na rozdíl od prvních dvou jmenovaných masožravých zástupců hyenovitých šelem živí především termity. Během nočních pozorování můžete vidět některé cibetkovité šelmy, nejčastěji ženetku skvrnitou (*Genetta tigrina*, obr. 10), která mnohdy proniká i do obývaných kempů.

Nevhodné oplocení rezervace nedovolilo reintrodukcii lvů. Z důvodu jejich nepřítomnosti byli typičtí mrchožrouti jako supi a hyeny velmi málo početní. Nejen proto bylo rozhodnuto simulovat vliv velkých predátorů uměle. Správci rezervace pravidelně zabíjejí býložravce a jejich těla ponechávají mrchožroutům. Díky tomuto programu se zvýšily jejich počty i druhová pestrost. U jediné mršiny tak lze vidět výjimečně až 150 supů afrických.

8 Antilopa travní (*Raphicerus campestris*) je svou hmotností do 11 kg nejmenší kopytník Ithaly. Hlavu samce zdobí krátké rovné růžky.

9 Dospělý samec kudu velkého (*Tragelaphus strepsiceros*) patří k majestátným zvířatům Jihoafrické republiky.

10 Ženetku skvrnitou (*Genetta tigrina*) lze spatřit především v noci. Tato přízvisobivá šelma proniká za potravou i do obydlených kempů. Snímky J. Foita

Z dalších savců je třeba zmínit početnou populaci damanů skalních (*Procavia capensis*), kteří obývají veškeré skalnaté biotopy. V Ithale nechybějí ani zástupci primátů. Nejhojnějším je kočkodan obecný červenozeleň (*Cercopithecus aethiops pygerythrus*), který často kontaktuje turisty. Vzácněji lze zaznamenat i tlupy pavíánů čakma (*Papio ursinus*).

Přestože v Ithale žije relativně velké množství zvěře, není snadné ji vždy zpozorovat. Příčinou je členitost terénu, téměř všudypřítomné křoviny a především dostatek zdrojů vody po celý rok (potůčky a řeka Pongolo) – díky tomu nedochází na rozdíl od většiny jihoafrických chráněných oblastí ke koncentrování zvěře kolem vzácných vodních zdrojů. Tento fakt je zřejmě hlavní příčinou toho, že toto krásné území není pro většinu turistů příliš atraktivní. Krásu zdejší přírody si tak lze vychutnat bez smíšených pocitů z všudypřítomných lidí a aut.